

A magyar igekötő egyeztetése*

Kálmán László és Trón Viktor
ELTE Elméleti Nyelvészet Szakcsoport
{kalman, tron}@nytud.hu*

Bevezetés

A magyarban némelyik igekötő jelenlétéből megjósolhatjuk az ige egyik vonzatának esetragját (ez gyakran etimológiailag is rokona az illető igekötőnek):

- (1) Igekötős ige és ragos főnévi csoport együttjárása
- Belelépett a sárba.*
  - Ránézett a lányra.*
  - Benne maradt a dobozban.*
  - Rajta felejtette a szemét a fiún.*

Ezt a jelenséget hagyományosan nem tekintik egyeztetésnek, pontosabban nem is foglalkoznak vele, egyszerűen egy igekötős ige és egy vonzat kapcsolatának tekintik (ilyen elemzés például É. Kiss (1998) is). Ezzel az a probléma, hogy nem magyarázza meg, hogy miért nincs olyan ige, amely *bele*, *rá*, *hózzá*, *neki*, *benn(e)* ill. *rajta* igekötős, mégsem a megfelelő *-ba/-be*, *-ra/-re*, *-hoz/-hez/-höz*, *-nak/-nek*, *-ban/-ben* ill. *-on/-en/-ön/-n* ragos vonzattal jár.¹

Az egyeztetéses elemzésnek is vannak nehézségei, hiszen általában azt szoktuk egyeztetésnek nevezni, amikor egy szónak különböző, jelentésükben azonos paradigmatis alakjai vannak, márpedig ezek a ragos főnevek a maguk jogán is megjelenhetnek az ige mellett, amikor az nem igekötős. Ezekben a fentiekhez igen közel álló szerkezetekben nyilván nem tekinthető az esetrag egyeztetési morfémának:²

---

* Köszönetet mondunk a névtelen bírálóknak, akinek értékes észrevételeit és néhány példáját beépítettük a cikkbe.

** A második szerző az Nyílt Társadalom Alapítvány (Open Society Foundation) támogatta az RSS projektum keretében (Group Research support Scheme Grant No. 320/1998).

¹ Az is kérdés, hogyan lehetne egy ilyen elemzés esetén egyazon szótári tételből eredeztetni a fenti mondatokat és névmási vonzatos változataikat is: *Belelépett*, *Ránézett*, *Benne maradt*, *Rajta felejtette a szemét*.

² Cikkünkben nem foglalkozunk azokkal az esetekkel, amikor az igének névutós főnévi csoport a vonzata, és a névutó az igevivő helyét is elfoglalhatja (*ment a hídon át* és *átment a hídon*). Ez olyan névutókkal fordul elő, amelyek előtt ragos főnévnek kell állnia (*vmin át*, *vmin keresztül*, *vmivel szemben*). Alapvető különbség azonban az általunk vizsgált szerkezetek és ezek között, hogy ezekben mind a névutó, mind pedig a ragos főnévi csoport minden szórendi változtatban kötelezően jelen van. É. Kiss (1998) cikkével szemben nem tartjuk elfogadhatónak az ilyen szerkezeteket ragtalan főnévvel álló névutók esetében (**alatta futott a fáknak*, **mellette úszott a korlátnak*, **utánukfutott a lányoknak*).

- (2) Főnévi csoport igevivői helyzetben
- a. *A sárba lépett.*
  - b. *A lányra nézett.*
  - c. *A dobozban maradt.*
  - d. *A fiún felejtette a szemét.*

Ez a fajta eloszlás sokkal inkább az **expletívumos** szerkezetekre emlékeztet. Az expletívumos elemzés szerint az ige előtti kitüntetett pozíciót, az ún. **igevivő** pozícióját valaminek el kell foglalnia (hogy miért, az most közömbös, de világos, hogy ha nem lenne kitöltve, akkor valamilyen jelölt, például progresszív olvasatú mondatot kapnánk). Ha ezt a pozíciót a ragos főnévi csoport nem tölti ki (l. a (1) mondatokat), akkor valami másnak kell kitöltenie. Expletívumnak az ilyen helykitöltő elemet szokás nevezni (ebben az esetben tehát az igekötő lenne az), amelynek más funkciója nincs is, mint hogy elfoglaljon egy pozíciót, a jelentéshez legfeljebb ennyiben járul hozzá. Gyakori, hogy alakilag rokona olyan tartalmas elemeknek, amelyek abban a pozícióban előfordulhatnak.

Ennek ellenére amellet fogunk érvelni, hogy az expletívumos elemzés nem tartható ebben az esetben. Az adatok némileg zavarba ejtőek, de arra is szükség van az elemzéshez, hogy egyeztetési viszonyt tételezzünk fel az igekötő és a vonzat között. Úgy gondoljuk, hogy érvelésünk a konstrukciós elemzés felsőbbrendűségét mutatja a fejközpontú megközelítéssel szemben.

1. Alapfogalmak

Először is vizsgáljuk meg, hogy mit is jelentenek azok az alapfogalmak, amelyeknek a fenti jelenségek leírásában esetleg hasznát vehetjük. Mindenekelőtt magának az egyeztetésnek a fogalmát próbáljuk meghatározni, hogy lássuk, vajon alkalmazható-e itt ez a kategória:

- (3) Az egyeztetés fogalma
- Egyeztetésnek azt nevezzük, amikor egy bizonyos szintaktikai viszonyban álló elemeknek egy bizonyos szempontból azonos (morfológiai) osztályba kell tartozniuk.

Szándékosan nem köteleztük el magunkat abból a szempontból, hogy az egyik elemnek kitüntetettnek kell-e lennie (ti. annak, amelyikkel a másik „egyeztetve van”); ez a megszorítás például rákényszerítene, hogy az alany–állítmány viszonyban (amely alapvetően exocentrikus) az egyik elemet kitüntessük – ennek a következőkben nem lesz jelentősége.

Az egyeztetéssel szemben azokat a morfológiai viszonyokat, amelyek valóban aszimmetrikusak, szubkategorizációnak szokás nevezni:

- (4) A szubkategorizáció fogalma
- Szubkategorizációnak azt nevezzük, amikor egy bizonyos szintaktikai viszony a benne szereplő elemek mibenlététől függően más- és másképpen lehet jelölve az elemeken.

Ez a meghatározás olyan általános, hogy az egyeztetés akár az a esetének is tekinthető, de azt gondoljuk, hogy valóban nagyon sokféle esetben használják, s ezek lefedéséhez nem fogalmazhatunk ennél korlátozóbb módon.

2. Expletívum-e az igekötő?

Az expletívumos elemzés legnagyobb és legnyilvánvalóbb problémája, hogy az igekötő megjelenésének – tapasztalatunk szerint – majdnem mindig van jelentésbeli következménye, ha csak árnyalatnyi is. Az eddigi példáinkat úgy választottuk meg, hogy ez ne legyen nagyon feltűnő, de tekintsük a következőket:

- (5) A kétféle változatnak különböző a jelentése
- a. *A doktornő belenézett a szemébe.*
  - b. *A doktornő a szemébe nézett.*
  - c. *Egy esőcsepp ráesett az asztalra. [Így elmosódott a friss festés.]*
  - d. *Egy esőcsepp az asztalra esett. [# Így elmosódott a friss festés.]*
  - e. *Rajta felejtettem a tűzhelyen a kesztyűmet.*
  - f. *A tűzhelyen felejtettem a kesztyűmet.*
  - g. *Koca vezető: minden vasárnap nekimegy egy fának.*
  - h. *# Koca vezető: minden vasárnap egy fának megy.*
  - i. *A macska a dobozban van.*
  - j. *A macska benne van a dobozban.*

Mint látható, a jelentéskülönbség nem rendszeres. Azt ugyan mondhatjuk, hogy *a szemébe néz* valójában idióma, de a többi mondatpár egyik tagja sem tartalmaz idiómát, mégis jelentéskülönbség figyelhető meg. Ha az expletívumos elemzés helyes lenne, akkor semmilyen jelentéskülönbséget sem várnánk a mondatpárokon belül, de legalábbis rendszeresnek kellene lennie a jelentéskülönbségnek. Mivel egyik sem teljesül, az expletívumos elemzést el kell vetnünk.

Egy másik érvünk is van az expletívumos elemzés ellen: az igekötő jelenléte ugyanis nemcsak akkor hordozza azt a bizonyos (számunkra egyelőre megjósolhatatlan) jelentéskülönbséget, amelyről fent szóltunk, amikor az ige előtti („kötelezően kitöltendő”) pozícióban áll:

- (6) A jelentéskülönbséghez az igekötőnek nem kell igevivőnek lennie
- a. *Miattad maradt a dobozban.*
  - b. *Miattad maradt benne a dobozban.*
  - c. *Tegnap nézett a doktornő a szemébe.*
  - d. *Tegnap nézett bele a doktornő a szemébe.*

Nem lehet igazolni, hogy ezeknek a pároknak a második mondatai expletív igekötőt tartalmaznak, hiszen nincsen semmiféle egyéb jele annak, hogy a ragozott ige után is lenne kitöltendő hely a magyarban.

Az expletívumos elemzés természetesen fenntartható lenne, ha az expletívum fogalmát olyan tágan értelmeznénk, hogy az nem egy felszíni pozíció elfoglalására, hanem egy grammatikai funkció betöltésére szolgál. Például itt az igekötő funkciója lenne ilyen, bár hogy az pontosan miben áll, azt nem tudjuk. Az is valószínű, hogy az igekötői funkció erősen függ a konkrét lexikai elemektől, ezért az expletívumos elemzéstől elvárt általánosság feltehetően amúgy sem érhető el.

3. Milyen mondattani viszonyokról van szó?

Az igekötőnek és a vele „társult” főnévi csoportnak mindenképpen valamilyen mondattani viszonyban kell állniuk egymással ahhoz, hogy akár egyeztetési, akár valamilyen általánosabb szubkategorizációs kapcsolatot feltételezzünk közöttük. De vajon miben áll ez a viszony? Sajnos minden jel arra utal, hogy a szokásos értelemben nem tudjuk őket egy összetevőnek tekinteni, hiszen sosem fordulnak elő együtt olyan helyzetben, amelyben egyébként összetevők szoktak:

- (7) Az igekötőt és a főnévi csoportot nem lehet együtt fókuszba tenni
- *NEKI A FALNAK/*A FALNAK NEKI ment az autóval.
  - *HOZZÁ A FALHOZ/*A FALHOZ HOZZÁ vágta a könyvet.

A fókusz mint konstituencia-próba ellen szólhat, hogy úgy tűnik, az olyan szerkezeteket, amelyeknek bal oldalon van a fejük (pl. *temetni Cézárt*) sohasem lehet fókuszba helyezni. Bár nem tudjuk, hogy a fenti példákban melyik elem a vizsgált szerkezet feje, lehetséges, hogy az egyik szórendet ez az általános elv zárja ki, a másikat pedig az ezen összetevőre vonatkozó megszorítások teszik lehetetlenné. Ez utóbbi lehetőséget azonban elvethetjük, hiszen akkor, amikor mégis előfordulhat ez a szerkezet, akkor alig érzékeny a belső szórendre:

- (8) Az igekötő és a főnévi csoport bármelyik sorrendje jó
- Benne a kosárban/A kosárban benne az anyamacska maradt.*

További ellenérv, hogy a fent fókuszba helyezett kifejezések topikban sem fordulhatnak elő együtt, ahol pedig a fej helyzetére vonatkozó megszorítás nem érvényesül:

- (9) Az igekötőt és a főnévi csoportot nem lehet együtt topikalizálni
- *NEKI A FALNAK/*A FALNAK NEKI nem ment a kocsival.
  - *HOZZÁ A FALHOZ/*A FALHOZ HOZZÁ sose vágta a könyvet.

Végül feltűnő, hogy ezek a kifejezések nem alkothatnak határozókkal mellérendelő szerkezeteket:

- (10) Igekötő + főnévi csoport és határozó mellérendelése
- [_F A macskák] maradtak a konyhában/benne a dobozban.
  - *[_F A macskák] maradtak a konyhában és benne a dobozban.

A másik ellenjavallat az, hogy nem találunk olyan idiomatikus kapcsolatokat, amelyek igekötőből és ragos főnévi csoportból állnának, találunk viszont olyanokat, amelyek az igekötőt és az ígét tartalmazzák, márpedig általánosan elfogadott nézet, hogy

idiómákká csak összetevők válhatnak.³ Például a *rájön, ráér* igék nyilvánvalóan ilyenek, és bár *-ra/-re* ragos vonzatuk van, az igekötő – mivel az idióma része – sohasem maradhat el, nincs **A megoldásra jöttem*, csak *Rájöttem a megoldásra*.

Az egyetlen elfogadható elemzés tehát az, hogy az igekötő az igével alkot összetevőt, de mindig olyat, amelynek a megfelelő ragos főnévi csoport a vonzata, pontosabban: amelynek vonzata egyezik az igekötővel. Például a *rak* igének amúgy is van ‘valahová’ értelmű vonzata, és úgy is felfoghatjuk – sőt, ez az egyszerűbb –, hogy ezt a vonzatát a *rarak* alakban is megtartja, csak éppen az igekötő kikényszeríti a vonzat egyezését (a *-ra/-re* ragot). Akármilyen keretet válasszunk is tehát a jelenség leírására, a vizsgált szerkezetek elemzésénél mindenképpen hivatkoznunk kell az igekötő és a ragos főnévi csoport közötti egyeztetés-szerű viszonyra.

Különös, számunkra egyelőre megmagyarázhatatlan jelenséget találtunk, amely ezt alátámasztja. Az igekötős igék általában nem tiltják, hogy bármelyik bővítményük is személyes névmás legyen, az általunk vizsgált osztály azonban igen:⁴

(11) Az igekötős ige bővítménye általában lehet személyes névmás

- a. *Keresztülment rajta.*
- b. *Meghívta őt.*

(12) A ragos főnévi csoport nem lehet személyes névmás

- a. **Ráunt rám.*
- b. **Beleszeretett belém.*
- c. **Ráismert rám.*
- d. **Ránéztem rájuk.*

Az *oda + -nak/-nek* ill. *ott + vhol* vonzatkeretű igéket többek között azért nem tekintjük cikkünk tárgyának, mert nem így viselkednek: *Odaadtam neki, Ottjártam nála*. Másrészt azért nem foglalkozunk velük, mert az *ott, oda* igekötővel álló igéknek sokféle vonzatuk lehet, vagyis nem rendelkeznek az egyeztetés tulajdonságával. Ennek a jelenségnek a fényében meg kell különböztetnünk az általunk vizsgált szerkezeteket a közönséges igekötős ige–vonzat kapcsolattól. A magyar nyelvtanban egyetlen ehhez hasonló jelenséget találtunk: a *-nak/-nek* ragos birtokost tartalmazó birtokos szerkezetben (legalábbis akkor, amikor ezek elszakíthatatlanul állnak) nem lehet a birtokost személyes névmással kifejezni (**NEKEM A KALAPOM veszett el, *NEKTEK A HÁZATOK égett le*). Mind a vizsgált igekötős igék, mind a birtokos szerkezetek esetében némelyest javítja a grammatikalitást, ha a személyes névmás hosszabb alakját (*énrám, terád, őbelé* stb.) használjuk, ebben is hasonlít a két szerkezet. Akárhogy is áll a dolog, ez a jelenség amellettszól, hogy a vizsgált szerkezetet ne egyszerűen igekötős

³ A magyarban van ugyan néhány látszólagos ellenpélda (pl. *kitör vkit a frász, megjön vkinek az esze* stb.), de nem vagyunk benne biztosak, hogy a magyarban az alany mindig egy állítmányi összetevővel kapcsolódik össze, tehát ezekben a példákban igenis feltételezhető, hogy az alany (*a frász* ill. *az esze*) az igével összetevőt alkot.

⁴ A többi mellett ez is nehézséget okozna akkor, ha a kérdéses szerkezeteket egyszerűen egy szótári igekötős ige és egy ragos vonzat kapcsolatának tekintenénk, hiszen ezeken kívül nincsenek olyan szótári igék, amelyeknek nem lehet a vonzatuk személyes névmás.

ige és bővítmény kapcsolataként elemezzük, hanem a leírásnál mind az igekötőt, mind az igét, mind pedig a bővítményt közvetlenül a szerkezet részeként fogjuk fel.

4. A személy- és számegeyeztetés hiánya

A legtöbb adatközlő szerint vannak a (12) példákhoz hasonló mondatok, amelyek közel vagy teljesen elfogadhatóak:

- (13) Személyes névmás ismétlése
^{??}*NEKEM jött nekem.*

Előrebocsátjuk, hogy nem tudunk magyarázatot arra, miért tilos általában megismételni a névmási elemet (a fenti marginálisan elfogadható esettől eltekintve), kivéve, ha az kontrasztív topikban vagy közvetlenül a topik után, *is* szócska előtt áll:

- (14) Amikor a névmási elem kétszer szerepelhet
 a. [_{KT} *Nekem*] *az autó jött nekem.*
 b. *Nekem is az autó jött nekem.*

Ami viszont lényeges, az az, hogy ezekben a mondatokban nem lehet igekötős ige és személyes névmás kapcsolatáról beszélni, hiszen az igekötő személyben és számban nem egyezik a hozzá tartozó bővítménnyel:

- (15) Nincs személy- és számbeli egyezés
 a. **Rájuknéztem a fiúkra.*
 b. **Beléjük szeretett a lányokba.*

Ez a tény azonban rejtélyessé teszi a következő adatokat:

- (16) Ragozott igekötő? Személyes névmás mint igevivő?
 a. *Rámunt.* (Vö. **A fiúra unt.*)
 b. *Belémszeretett.* (Vö. **A fiúkba szeretett.*)
 c. *Belédvágta a kést.* (Vö. ^{OK}*A fiúkba vágta a kést.*)

Az (a–b) esetekben mondhatnánk azt, hogy az igekötő mégiscsak ragozva van (éppen akkor, amikor a neki megfelelő bővítmény nincsen jelen). Ebben az esetben azt kellene mondanunk, hogy az igekötő személyragja névmásként működik, s ez kedvező lenne, mert megmagyarázná, hogy miért nincs ilyenkor, lehetőség arra, hogy még egy személyes névmás is megjelenjen. Hátránya viszont ennek a leírásnak, hogy nem jósolja meg, miért nem jelenhet meg a személyes névmás az egyéb nem ragozható igekötők mellett (pl. nincs **rájukfázom*, de **ráfázom rájuk sem*).

A másik lehetőség, hogy azt állítjuk, ezekben az igekötőtlen ige szerepel, a személyes névmás pedig bővítmény, amely az igevivő szerepét játssza. Ennek a lehetőségnek azonban több nehézsége is van. Egyrészt azt kell megmagyarázni, hogy miért csak személyes névmás játszhatja ezt az igevivői szerepet (amint ezt a zárójelbe tett ellenpéldák mutatják), és miért nem ez a helyzet a (c) mondat esetében, valamint így is „kilógnak” azok az igék, amelyek nem engedik meg ezt a lehetőséget (**rájukfázom*). A nagyobbik baj az, hogy sokszor az ige magában nem is engedné meg az illető bővítményt: az az igekötő megjelenéséhez van kötve (pl. nincs **szeret vkibe*).

Ezzel kapcsolatban még egy jelenségre kell felhívni a figyelmet:

(17) A névmás nem mindig lehet fókuszban

- a. *Pista BELÉD vágta a kést.*
- b. **Pista BELÉD szeretett.*

Mi az oka ennek a kontrasztnak? Nyilvánvaló, hogy az igekötő amúgy lehet fókuszos a magyarban (*FEL*vitte, *nem pedig LE*), tehát meg kell magyaráznunk, hogy a (b) példa miért rossz. Ezt semmiképpen sem tudnánk megmagyarázni, ha a második elemzési lehetőséget választanánk, miszerint a ragozott névmási elem valójában bővítmény, és ilyenkor nincs igekötő, mert akkor semmi különbség nem lehetne az (a) és a (b) eset között. Csak az lehet a magyarázat alapja, hogy az első mondat esetében lehet a névmás bővítmény (mert az igének a maga jogán, igekötő nélkül is lehet *-ba/-be* ragos bővítménye), míg a (b) mondatban kell lennie igekötőnek. Miért nem lehet az igekötő itt fókuszban? A választ abban kell keresnünk, hogy a fókusz csak egyetlen szemantikai mozzanat előtérbe állítását engedi meg, márpedig a ragozott igekötő – ha elfogadjuk ezt az elemzést – jelentéstanilag tartalmazza az igekötőt és a személyes névmást is, ezért összeférhetetlen a fókusszal. Az (a) mondatban viszont, mint ezt már korábban említettük, csak egyedül a személyes névmás ragozott alakja van fókuszban.

5. Leírási kísérlet

Bár az adatok egy része továbbra is rejtélyesnek mutatkozik, a jelenség leírásának bizonyos lehetőségeit sikerült kizárnunk, így tehát megkísérelhetjük a fennmaradó lehetőségek szellemében legalább részlegesen leírni a tényeket.

Az elemzés legfontosabb eleme, hogy sajátos lexikai osztályt alkotnak azok az igék, amelyek igekötőszerű névmási elemmel és azzal egyező ragos főnévi csoporttal állhatnak. Azok a szerkezetek pedig, amelyekbe ezek beilleszthetők, sajátos konstrukciókkal írhatók le. Ezek közül a két legfontosabb az igevivőt és főnévi csoportot egyaránt tartalmazó, valamint a csak főnévi csoportot tartalmazó. Ezt mind jelentéstani, mind mondattani sajátosságaik indokolják. Az ezekben a konstrukciókban szereplő igeosztályok nem feltétlenül diszjunktak, innen ered, hogy néhány ige azonos jelentésben is többféle típusú mondattani szerkezetben is előfordul (pl.: *ránézett a lányra, a lányra nézett*). A kétféle konstrukcióban előforduló igék jelentése között rendszeres kapcsolatot legfeljebb néhány altípusuk esetében tételezhetünk fel (pl. az igevivős változat a bővítmény érintettségét fejezi ki a *ráül, ráfekszik* stb. esetében).

A szóban forgó konstrukciók mondattani viselkedésének legegyszerűbb magyarázata az, hogy bennük az igekötőszerű névmási elem és az ige ugyanolyan viszonyban van, mint általában az igekötő és az ige (tehát ebből a szempontból ilyenkor is igekötős igéről beszélhetünk), a kettő együtt pedig olyan viszonyban van a bővítménnyel, mint általában az igekötős igék a bővítményeikkel.

Példának álljon itt az a konstrukció, amelyben mind az igekötőszerű névmási elem, mind a ragozott főnévi csoport szerepel:⁵

⁵ A konstrukciók leírásánál használt formalizmus részleteiről l. Kálmán és Trón (1999).

(18) Az igevivő egyeztetését mutató konstrukció

igevivő-egyeztetés (x) $\leftrightarrow_{\text{def}}$ **vonzatos-ige** (x)VONZAT (x) = fncs**főnévi-csoport** (fncs)IGE (x) = ige**igekötős-ige** (ige)

IGEKÖTŐ (ige) = ik

névmási-igevivő (ik)

IGETŐ (ige) = tő

igevivő-egyeztetéses-ige (tő)**rag-egyeztetés** (ik, fncs)

Itt a félkövérrel szedett szimbólumok csomópontok nevei a nyelvtant leíró általános öröklési hálóban. Az egész leírás a *beleszeret-vkibe* típusú konstrukció leírása, definíciója. Az x változó a nyelvészeti objektumok felett fut, a definíció ezek közül jelöli ki azokat, amelyek a szerkezet követelményeinek megfelelnek. Az „ik”, a „tő” és az „fncs”, a szerkezet építőköveinek, a névmási igevivőnek, az igének és a főnévi bővítménynek felelnek meg. Ezekről kimondja a definíció, hogy rendre tartozzanak bele a megfelelő szóosztályokba (pl. a *bele* névmási igevivő, a *szeret* pedig igevivő- egyeztetéses ige). Az „ige” nevű változó az igekötőből és az igéből álló „virtuális” igekötős igének felel meg (azért virtuális, mert ezek nem alkotnak a szokásos értelemben vett összetevőt). Feltételezzük, hogy az **igekötős-ige** csomópont felelős az igekötős igék mondattani viselkedéséért általában. Az igéből és vonzataból álló „virtuális” összetevő viselkedését jellemzi a **vonzatos-ige** nevű csomópont, végül pedig a **rag-egyeztetés** csomópont leírja, hogy mely igekötőszerű névmás milyen ragozott főnévi csoporttal áll egyeztetési viszonyban. Feltételezzük, hogy a névmási igevivő és a közönséges igekötők osztálya diszjunkt, ezért pl. a *bele* csak akkor lehet igevivő, ha egyezik az egyik vonzattal.

Külön gondoskodnunk kell annak a lehetőségnek a leírásáról, hogy az igekötő és a bővítmény összeolvadhat, ha a bővítmény személyes névmás. Fel kell tételeznünk, hogy ha morfológiailag lehetséges az összeolvadás, akkor meg is kell történnie. (Az egyelőre nem világos számunkra, hogy ez következik-e valamilyen univerzális nyelvtani elvből, vagy külön stipulálnunk kell, és ha az utóbbi áll fenn, akkor hogyan kellene ezt megtenni.) Kivételt képez az az eset, amikor fókuszba kellene helyezni a névmást vagy az igekötőt, mert – mint említettük – az összeolvadt egység fókuszba helyezése összeférhetetlen lenne a fókusz jelentésánál.

Külön figyelmet érdemelnek azok az igekötős igék, amelyekben az igekötő mindig ragtalan. Ezek mind idiomatikus jelentésűek, mint például a *rájön vmire*:

(19) A *rájön vmire* szótári tétele

rájön-vmire (x) $\Leftrightarrow_{\text{def}}$
vonzatos-ige (x)
 VONZAT (x) = fncs
főnévi-csoport (fncs)
 IGE (x) = ige
igekötős-ige (ige)
 IGEKÖTŐ (ige) = ik
rá (ik)
 IGETŐ (ige) = tő
jön (tő)
rag-egyeztetés (ik, fncs)
 ALAK (ik) = „rá”

Ennek a leírásnak – a benne szereplő lexikai elemektől eltekintve – csak az utolsó sora újdonság a fenti konstrukcióhoz képest, tehát a *rájön vmire* lexikai tétele annak alesete. Az utolsó sor pedig azt fejezi ki, hogy a névmási igevivő csak *rá* alakú lehet. Ilyen módon az igevivő és a névmási vonzat összeolvadása csak akkor következhet be, ha az illető névmás egyes szám harmadik személyű: *Rájött*, de nem jó: **Rájukjött*.

Irodalom

- É. Kiss, Katalin 1998: Verbal prefixes or postpositions? Postpositional aspectualizers in Hungarian, in Casper de Groot – István Kenesei szerk.: *Approaches to Hungarian 6: Papers from the Amsterdam Conference*, JATE Press, Szeged.
- Kálmán, László – Viktor Trón 1999: *Representation of linguistic knowledge in GIN*, kézirat, elérhető: <http://budling.nytud.hu/~tron/gin99.ps>.